

Kátai Gábor

DEMOKRÁCIA, PIAC, FIATALOK

Miért aktuális ez a téma: demokrácia és piac. Egyrészt azért, mert mindig aktuális, természetesen, hogyha egy piacgazdaságban működik egy ország, és demokráciaként írja le magát. Másrészt azért, mert 2009 augusztusában és szeptemberében történt egy olyan adatfelvétel,¹ amelyből európai összehasonlításban tudunk ránézni egy pillanatra magunkra, a mi demokráciánk elfogadottságára, a mi piaci környezetünk elfogadottságára itt Magyarországon. Arra, hogy hol is tartanak ma a magyar fiatalok ebben a két kérdésben, jelesül a demokráciában és a piacgazdaságban.

Az elmúlt időszakban több előadásban említettem legutóbb 2009 tavaszán egy szegedi konferencián (akkor egy szinttel följebb voltunk, úgy látszik, leszorulunk az alagsorba, majd talán tavaszra visszajutunk), hogy az adott társadalmi berendezkedéshez való viszonya a fiataloknak esszenciális kérdés. Ha van egy társadalmi berendezkedés, visszatekintve akárhányszáz évre, az a társadalmi berendezkedés általában kényszeríti az állampolgárokat arra, hogy elfogadják az adott társadalmi berendezkedést, fejlesszék azt, egyáltalán, hogy foglalkozzanak vele, hogy azonosulni tudjanak vele. A Szegedi Tudományegyetemen hallgatóimmal a szemináriumokon néhányszor áttekintjük a magyar szocialista berendezkedés alkotmányát, a Népköztársasági Alkotmányt. A kilencvenes években született hallgatóimmal világosan meg tudtuk állapítani, hogy milyen kifinomult intézményrendszert rendelt az antivilág a saját nézetrendszerének terjesztése érdekében.

Én azt látom, hogy sem a demokrácia mibenlétével, sem a piacgazdaság mibenlétével nem foglalkozik megfelelően a magyar társadalom és így a fiatalok sem. Erről nincs megfelelő szintű diskurzus, mit is jelent mindenki számára az, hogy egy demokratikus berendezkedésben él, ennek milyen hátrányai és előnyei vannak, de ez a piacgazdaság kapcsán sem történik meg. Márpedig nagyon sok nehézség van. Számomra az egyik kedvenc churchill-i gondolat nem szó szerinti idézetben: a demokrácia elleni legjobb érv öt perc beszélgetés egy átlagos választóval. Tehát ő is tudta, hogy nagyon nehéz ügy demokráciát jól csinálni. Véleményem szerint a helyes következtetés mindebből mégis az, hogy nagyon sokat kellene erről beszélni, nem pedig az, hogy keveset.

Számos definíció van az ifjúságpolitika céljára, vagy értéktartományára, de Magyarországon mégiscsak nagyon sokszor említjük a társadalmi integráción kívül azt, hogy a fiatalok a demokrácia minőségi fejlesztése érdekében külön szolgálattal tudnak lenni a hazának kritikus szemléletmódjukon keresztül. Tehát ezt érdemes az ifjúságpolitika közepébe állítani, ezért a demokrácia, mint vizsgálati tárgy.

¹ Pew Research Center: *Two Decades After the Wall's Fall*. Interneten itt: www.pewglobal.org Utolsó letöltés: 2009.11.27.

Néhány alapvetés:

- Az első az az, hogy a sok évtizeden át vágyott nyugati rendszer nem azt hozta, amit a polgárok vártak az elmúlt 20 évben. Jót vagy rosszat, azért azt nem szeretném megítélni, de hogy nem azt hozta, amit vártak, az egész biztos.
- Míg a szabadsággal, a demokráciával kapcsolatos egyéni jogok nagyon fontosak a magyarok számára (ez majd kiderül a kutatásnak az eredményeiből), addig az a rendszer, amit létrehoztunk, az nem igazán elfogadható.
- A most 18-29 évesek mintáit figyelve egy meglepő következtetésre jutunk. Nem az európai kortársaknak a munkáiból építkeznek, hanem természetesen abból a mintából, amit a saját mikrokörnyezet, illetőleg a saját országuk kínál az ő számukra.
- Most a hivatkozott kutatás néhány eredményét szeretném bemutatni és kommentálni. Két olyan eredmény van, amelyekkel különösen nehéz szembenézni: az első arról beszél, hogy a demokráciát hogyan fogadják az egyes országokban 20 év elteltével.

Approval of Change to Democracy			
% Approve of change to...	1991	2009	Change
Multiparty system	%	%	%
East Germany	91	85	-6
Czech Rep.	80	80	0
Slovakia	70	71	+1
Poland	66	70	+4
Hungary	74	56	-18
Lithuania	75	55	-20
Russia	61	53	-8
Bulgaria	76	52	-24
Ukraine	72	30	-42

Question 12.

Az első oszlopban egy 1991-es adatsor áll, a második oszlopban pedig egy 2009-es. A 1991-esben azt lehet látni, hogy egy nagyon felfokozott várakozás után egy nagyon erős érdeklődés van a demokrácia iránt, hisznek benne a polgárok, majd eltelik jó néhány év és van olyan, ahol ez a hit picikét megcsappan és van, ahol jelentősen esik. Ukrajnában zuhan a legnagyobbat, 42 pontot esik, Bulgáriában, Litvániában és Magyarországon – ez a következő csoport – 18 és 24 pont között zuhan ez az érték, Lengyelországban és Szlovákiában még emelkedik is – Lengyelországban 4 pontot, pedig ne felejtjük el, hogy ők túl vannak azért a Kaczynski-fivéreknek is, tehát politikailag nekik sem volt egyszerű ez az időszak. Mindenesetre azt lehet látni, hogy mindössze 56%, aki azt mondja a magyarok közül, hogy a demokrácia az rendben van. Kicsit több, mint a polgárok fele. Erre értem azt, hogy nagyon komoly kihívásokkal küzdünk.

A második táblázatban a kapitalizmus elfogadottsága szerepel, a magyar kérdőívben ez piacgazdaságként szerepel, ha kapitalizmus lett volna a kérdőívben is, nyilván még jóval alacsonyabb lenne ez az elfogadottság, hiszen a kapitalizmus szó még elutasítottabb a magyarok körében, mint a piacgazdaság.

Approval of Change to Capitalism			
% Approve of change to...			
Market economy	1991	2009	Change
	%	%	
East Germany	86	82	-4
Czech Rep.	87	79	-8
Poland	80	71	-9
Slovakia	69	66	-3
Bulgaria	73	53	-20
Lithuania	76	50	-26
Russia	54	50	-4
Hungary	80	46	-34
Ukraine	52	36	-16

Question 13.

Ebben a zuhanásban viszont senki nem tudott felülmúlni bennünket, magyarokat. 34 pontot esett a megítélése annak a berendezkedésnek, amit piacgazdaságnak hívunk, és 50% alá zuhant, amivel lényegében Ukrajnával vagyunk egy csoportban. Első közelítésekben talán nem azt érdemes nézni, hogy a franciák, az olaszok, az amerikaiak mit tesznek, mit csinálnak, hogy gondolkoznak, hanem a lényegében hasonló struktúrákkal rendelkező Lengyelországot, Csehországot, Szlovákiát. Nekünk magyaroknak most már ideje megismerkednünk – az adatok legalábbis ezt bizonyítják – Románia, Bulgária és Ukrajna valóságával részletesebben, mert vagy a térkép ment odébb, vagy nálunk van valami speciális helyzet, és inkább ezekhez a berendezkedésekhez szeretnénk közelíteni. Én a térképet nem vádolom.

Ha mindezeket az adatokat korosztályi bontásban vizsgáljuk, akkor azt látjuk, hogy a 18-29 éves magyaroknál 60 ponton áll a demokrácia és 51 ponton a piacgazdaság.

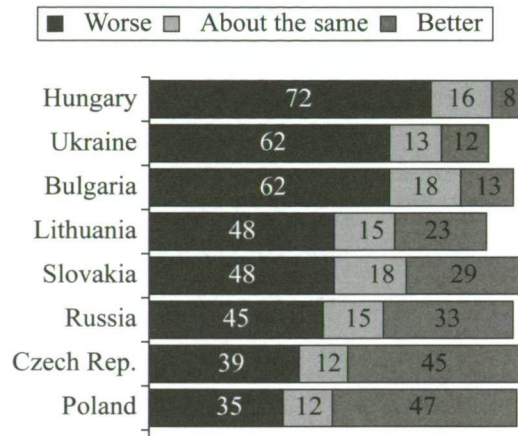
Age Gap on Change to Democracy and Capitalism					
% Approve of change to...					Oldest- youngest gap
	18-29	30-49	50-64	65+	
Multiparty system	%	%	%	%	
Russia	65	60	46	27	-38
Bulgaria	56	61	51	37	-19
Czech Rep.	87	82	76	70	-17
Poland	76	76	65	60	-16
Lithuania	59	58	56	43	-16
Hungary	60	59	55	45	-15
Ukraine	34	39	22	20	-14
Slovakia	74	76	65	65	-9
East Germany	90	85	86	81	-9
Market economy					
Russia	63	56	39	27	-36
Bulgaria	66	60	49	32	-34
Slovakia	75	73	60	46	-29
Ukraine	48	43	24	20	-28
Poland	80	78	68	53	-27
Czech Rep.	83	87	76	63	-20
Hungary	51	47	48	36	-15
Lithuania	53	53	51	41	-12
East Germany	82	83	87	77	-5

Questions 12 and 13.

Kezdjük a másodikkal. Azt én még nagyjából el tudom fogadni, megértem, hogy a 65 évnél idősebbek esetében a személyes helyzetértékelés az előző rendszerrel összevetve rosszabb. Emiatt sokat eshetett a piacgazdaság elfogadottsága, hiszen aki 45 éves volt 1989-ben, 20-25 év munkavisztonnyal a háta mögött, nyilván a teljesítőképességének a csúcán, fontos társadalmi szerepeket vállalva, egy egészen új világgal nézett szembe. Sokan lehetnek közöttük objektív és szubjektív mutatók alapján is a rendszerváltás vesztesei. Azt azonban nem tudom, hogy a fiatalok, akik NOKIA telefont használva, CAT cipőben, MSI laptopon, mindenféle sminkkel és samponnal, miért 51 ponttal értékelték, ennek biztosan utána kellene nézni. Miért nem világos a direkt összefüggés a termékek és szolgáltatások szabad áramlása és a piacgazdaság elfogadottsága között? Itt valami probléma van, nem fogadom el, hogy ezek az adatok úgy felelnek meg a valóságnak, ahogy itt látom őket. Itt valaminek lennie kell az ügy mögött, ezt leginkább fókuszcsoporthban lehet kideríteni, de valószínűleg a fiatalok is kizárólag a piacgazdaság létező árnyoldalaival azonosítják a piacgazdaságot, miközben előnyeiről megfélemedkeznek, nem úgy, mint lengyel, szlovák, cseh társaik, akik az érem mindkét oldalát látják. Ennek ellenére meg kell állapítani, hogy a piacgazdaság elfogadottságában, Ukrajna társaságában, a magyarok messze leszakadtak. Még az átmenettel igencsak küszködő, a piacgazdaságot a berendezkedés alapjának tekintő EU csatlakozásban

is a magyarok mögött járó Bulgáriában is lényegesen magasabb ez az érték. Az sem szívderítő, hogy a korlátozásmentes piacgazdaságnak egyáltalán nem tekinthető Oroszország fiatal polgárai is lényegesen magasabb értéket értek el. További komoly veszélyt jelent, hogy a magyarok olyan sokat mondták: „Kádár alatt jobb volt!”, hogy végül maguk is elhitték:

People Worse Off Than Under Communism?

Nem szabad elfelejteni, hogy demokrácia és piacgazdaság kéz a kézben jár, így ha 72% szerint a kommunizmusban gazdaságilag jobb volt a helyzet, akkor a politikai következményeknek is hamarosan meg kell érkezniük.

Néhány hónapja olvastam egy szöveget, akkor nem gondoltam volna, hogy meredeken emelkedik az aktualitása ennek a Kiss Ádám idézetnek, mely akkor jelent meg a Hírszerző hasábjain:²

„... Azt hiszem, nem csak a saját magam nevében beszélek, ha azt írom, hogy ennek a nemzedéknek generációs élménye a növekvő kiábrándultság, sőt kétségbeesés. Az, hogy amit tanítottak, amire neveltek, amit példaként hoztak fel a jobb tanárok, amit az interneten lehet látni és olvasni, ami külföldön tapasztalt érték, módszer és cél, az a magyar valóságban pont nem úgy van. »Nem tudom azt, ami kell nekik. Amit tudok, az nem kell nekik. Ha kellek is valahol, nem itt« - írja Diplomázás című versében Gát Anna, és bizonyosan nem csak ő érzi így...”

Számomra azért fontos, ez az idézet, mert sokat mondják a felnőttek és az ifjúsággal foglalkozó szakemberek, hogy a fiatalok az erőforrásai a változásnak. Én ebben mélyen hiszek, csak egy ilyen generációs élményt kihangosító Kiss Ádám idézet még nehezebbé teszi azt, hogy magamnak és másnak is lemondjam az én

² http://www.hirszerzo.hu/cikk.szebb_jovot.101538.html Utolsó letöltés: 2009.11.26.

hitemet, hiszen Ő azt érzi, hogy semmi nem kell abból, amit képes lenne hozzáadni a társadalomhoz.

Amiért azt gondolom, muszáj, hogy valami itt legyen a háttérben, az az, hogy amikor a kutató az egyes, a demokrácia működéséhez alapvetően hozzátartozó kérdéseket teszi fel, pl.: mennyire fontos a szólásszabadság Magyarországon, vagy mennyire fontos az, hogy tiszta választások legyenek, vagy olyan igazságszolgáltatás legyen, ami fair mindenki számára, hogy a civilek által is kontrollálható rendőrség működjön, hogy sajtószabadság legyen és hogy szabad vallásgyakorlás legyen. Akkor azt látjuk, hogy a magyar társadalom az élen végez, azt mondjuk mi magyarok, hogy ezek nagyon fontosak számunkra, annyira, hogy rendre a többiek előtt végzünk.

	Hun	Bul	Cze	Pol	Ukr	Lit	Slo	Rus
% Very important	%	%	%	%	%	%	%	%
Freedom of speech	65	58	47	50	43	38	39	37
Honest elections	70	61	57	51	53	39	43	41
Fair judicial system	79	81	78	64	67	59	57	69
Civilian-controlled military	36	27	36	29	30	20	21	27
Freedom of the press	59	61	66	52	49	50	42	37
Freedom of religion	66	58	46	62	51	47	47	47
MEDIAN	66	60	52	52	50	43	43	39

Questions 41a through 41f.

Összegezve tehát egyenként, szabadságjogként majd mindenben a legnagyobb demokráciaigénye van a magyaroknak, de amikor megkérdezik egyben, hogy jól működik-e a demokrácia, akkor azt mondják a magyarok, hogy nem működik megfelelően.

Hogyan viszonyulunk ahhoz, hogy többpártrendszer van? A magyarok 35%-a nem lelkes attól, hogy többpártrendszer van. Bumm. Ez a demokrácia alapja. Vajon mit ért ez alatt ez a 35%? A jobb kéz felé eső ábrán azt láthatjuk, hogy hogyan gondolkodnak az egyes korosztályok arról, hogy többpártrendszerre, vagy egypártrendszerre van-e szükség. Azt látjuk, hogy a városiak 63%-a azt mondja határozottan, hogy többpártrendszerre van szükség, a fiatalok és a férfiak is inkább ezen az állásponton vannak. De azért ez szintén egy olyan kérdés, amelyről láthatóan nincs közbeszéd. Ilyen adatok esetén azt gondolnám, hogy az ifjúsági ügyekért felelős miniszter mégiscsak berendel mindenkit és megkérdi: hogy lehet az, hogy a fiatalok egy komoly szelete nem szereti a többpártrendszert és mit teszünk azért, hogy ez a szám csökkenjen?

Hiába van többpártrendszer, hogy ha a fiatalok azt gondolják, hogy minden párt ugyanolyan, akkor ugye azt fogják mondani, hogy minek van többpártrendszer.

Lehet, hogy ez van a dolog mögött. Ha ez így van, akkor is kell beszélgetni erről a fiatal állampolgárokkal, és ha nincs így, akkor is. Ceterum censeo: ifjúsáspolitikára és ifjúsági szolgáltatásokra van szükség.

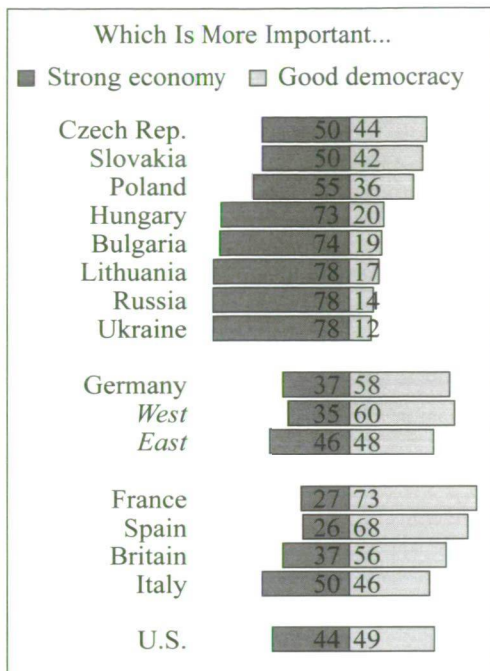
A magyar identitás fontos része, hogy európai. Sokszor hallottam az uniós csatlakozáskor, annak ellenzőitől leginkább: miért kellene nekem bizonygatnom, hogy mi európaiak vagyunk? Azok vagyunk ezer éve. Ilyenkor mindig Nyugatra gondolunk. De jól gondoljuk-e? Az is a vizsgálat egyik kérdése volt, hogy mit tartanak fontosabbnak az egyes országokban: az erős vezetőt vagy pedig egy jól működő demokráciát.

	Demographic Differences on Democratic Form of Government vs. Strong Leader									
	% Democratic form of government									
	Pol	Cze	Slo	Hun	Bul	E.Ger	Lit	Ukr	Rus	
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
18-29	64	86	82	47	37	76	50	25	35	
30-49	58	82	84	41	24	76	44	23	33	
50-64	52	82	81	40	26	74	38	16	24	
65+	47	74	75	42	19	69	34	12	18	
Some college+	70	89	92	54	37	87	50	24	39	
No college	54	80	79	41	22	71	40	18	26	
Urban	60	83	83	47	29	74	45	22	29	
Rural	50	79	79	32	20	74	36	17	29	

Question 35.

Az eredmények azt mutatják, hogy a magyarok 49%-a, egy ilyen választásban inkább választja az erős vezetőt, minthogy egy demokratikus kormányt. Ami talán itt érdeklődésre tarthat számot: a lengyel fiatalok 64%-a azt gondolja, hogy a demokratikus kormány sokkal fontosabb, mint az erős vezető, és ezzel a 65 évnél idősebbeknek a 47%-a is egyetért. Azt lehet látni, hogy nincs jelentős eltérés a megítélések között, ezért nagyjából hasonlóképpen mind a fiatalok, mind az idősebbek is, körülbelül fele-fele arányú megoszlásban.

Mi a fontosabb? Az erős gazdaság vagy a jól működő demokrácia? A válaszok csoportjaiból az látható, hogy az erős gazdaságokban élő polgároknak sokkal fontosabb a jól működő demokrácia, mint a gyengébb gazdaságokban élőknek. Vagy fordítva? A jól működő demokráciáknak van erősebb gazdaságuk? Minél jobb a demokrácia annál erősebb a gazdaság?

Akik azt mondják fontosabb a jó demokrácia, mint az erős gazdaság: Egyesült Államok, Franciaország, Spanyolország, Nagy-Britannia, Olaszország.

Ezek után a kérdések után joggal vetődhet fel, hogy egyáltalán mennyire vagyunk elégedettek a demokráciával? A sor végén Magyarország, ahol 77% nem elégedett. Ahol elégedettek: Lengyelország, Szlovákia, Csehország. Mi a lista végén tartunk. Érdekes megtekinteni itt a 18-29 éves bontást is, mert ugye 20%-a a fiataloknak az, aki azt mondja, hogy elégedett a magyar demokrácia működésével.

Generation Gap on Satisfaction With Democracy

% Satisfied	Age Group				Oldest-youngest gap
	18-29	30-49	50-64	65+	
Czech Rep.	63	52	44	38	-25
Lithuania	46	35	31	24	-22
Poland	61	59	47	43	-18
Russia	39	33	26	22	-17
Slovakia	58	50	47	42	-16
Bulgaria	30	23	18	14	-16
Ukraine	27	17	21	15	-12
Hungary	20	27	19	19	-1

Question 44.

Az utolsó előtti ábra azt mutatja mennyire örülünk annak, hogy szabad piac működik. Itt azért valami különbség látszik a magyar fiatalok és az idősebbek között: a fiatalok 51%-a azt gondolja, hogy ez nagyon jó, az idősebbeknek a 36%-a. Hogyha az összesített ábrát tekintjük, akkor látszik, hogy Oroszország, Magyarország, Ukrajna és Bulgária kerül egy csoportba szemben a kelet-német, cseh, lengyel és szlovák csoportokkal.

	18-29	30-49	50-64	65+	Oldest- youngest gap
	%	%	%	%	
Russia	63	56	39	27	-36
Bulgaria	66	60	49	32	-34
Slovakia	75	73	60	46	-29
Ukraine	48	43	24	20	-28
Poland	80	78	68	53	-27
Czech Rep.	83	87	76	63	-20
Hungary	51	47	48	36	-15
Lithuania	53	53	51	41	-12
East Germany	82	83	87	77	-5

Question 13.
Question wording varies slightly among countries.

Gyors következtetések: Többen vélik jobbnak az erős vezetőt, mint hogyha jó demokrácia van. Többen vélik úgy, hogy a piac jó működése fontosabb, mint a demokrácia. De a legtöbben azt gondolják – 49% azt gondolja a fiatalok közül is (!) –, hogy nem olyan nagy érték az, hogy szabad piac van ebben az országban. Magyarországon a fiatalok és az idősebbek álláspontja hasonló, szemben mondjuk Oroszországgal, Ukrajnával és Bulgáriával. Ott szétszakadt a gondolkodás, a fiatalok, piacgazdaság- és demokráciapártiak, míg az idősebbek nem. Nálunk nagyjából azonosak ezek az értékek. Tehát a fiatalok is így látják, vagy elfogadják és magukévá teszik az idősebbek értékítéletét.

Ha nem ebben az országban élnék, azt mondanám: Magyarországon a fiatalok az elemi erejű változtatást fogják hamarosan kikényszeríteni. A magyar fiatalok meg akarnak szabadulni a demokráciától és a piacgazdaságtól. Egypártrendszer akarnak erős vezetővel, központból vezérelt gazdasággal. Jól látható a tendencia: 1991-ben még demokraták és piacpártiak voltak, mára nem azok. De itt élek és tudom sokan így gondolkodnak, de a fiatalok többsége nem. Szerintem valami másról van itt szó. Látható, hogy az egyéni szabadságjogok nagyon fontosak, de a közösségi modellnek az elmúlt évtizedekben, az elmúlt évtizedben kialakított műfaja, ahogy a fiatalok mondanák: nem jött be. Biztosan új korszak elé nézünk, mert ezzel valamit kell tennünk, ezzel a rengeteg feltorlódott frusztrációval, indulattal, lehetőséggel, önellentmondással. A nagy kérdés szerintem az, hogy milyen irányba fog történni ez

aj. PhD hely.
EGY - 24

XB 126761

Kátai Gábor

a cselekvés. Vajon a demokrácia megerősödik a rendszer nyugat-európai értelmében, vagy húsz év kísérletezés után csatlakozunk a keleti tömbhöz.

Én bízom a demokrácia megerősödésében, és javaslom a következő kormányzatoknak, hogy fordítsanak minél több figyelmet az ifjúságpolitikára, többet mint az elmúlt húsz, azon belül is az elmúlt nyolc évben, hogy a fiatalok valóban társadalmi erőforrássá, a demokrácia és a piacgazdaság erőforrásaivá váljanak.

Kiadta: Belvedere Meridionale
6725 Szeged, Hattyas sor 10.
belvedere@jgytf.u-szeged.hu
szerk@belvedere.meridionale.hu
www.belvedere.meridionale.hu
Felelős kiadó: Dr. Szegfű László
Műszaki szerkesztő: Szuperák Attila
Nyomta: Bába Nyomda
Felelős vezető: Dr. Majzik István

X 1 2 3 4 5 8